Hárs Gábor

Történelem közelnézetből

A nagykövet naplója

ELSŐ KÖTET

Diplomata-élmények: pártfőtitkároktól választott országvezetőkig

Publio KIADÓ

Történelem közelnézetből

Egy diplomata feljegyzései

Első kötet:

Diplomataélmények: pártfőtitkároktól választott országvezetőkig

Hárs Gábor

Publio Kiadó

2012

Minden jog fenntartva!

Előszó

Hárs Gábor memoárja egy diplomata életút nagy állomásait idézi fel, köztük azt az időszakot, amikor Magyarország lengyelországi nagykövete volt (1995-1998).

Az elmúlt negyven év igencsak változatos történelmének szinte minden jelentős kelet-európai és magyarországi vezetője felbukkan ezeken a lapokon, s a feljegyzések az intimitásokról is árulkodnak. A rendszerváltás előtt szinte semmit sem tudtunk a hajdani szocialista országok vezetői találkozóinak valóságos légköréről, a párt-klisék mögé rejtett résztvevők személyes viselkedéséről, stílusáról. Ebben a könyvben képet kapunk erről is.

Különösen izgalmas a Horn Gyulára vonatkozó részletesebb visszaemlékezés. Horn olyan személyiség, aki a rendszerváltás előtt és után is meghatározó vezető volt. Változott-e közben a stílusa, gondolkodásmódja? Milyen volt a most súlyos beteg egykori miniszterelnök vezetői módszere? Erről is kapunk pillanatfelvételeket.

Nem várt momentumok is előkerülnek: az utóbbi 20-30 év politikai vezetőinek, a tv- és sajtóhírek főszereplőinek zártkörű társaságban megnyilvánuló viselkedés-formái, kapcsolattartási gesztusai. Néhány tőmondat, kilépés a szigorú etikettből – és máris előttünk áll az ember, akit csak szónoklatokból, közéleti megnyilvánulásokból ismertünk. A kép nem is mindig áll össze, gyökeresen mást személyt látunk a nyilvánosság előtt, és mást a protokollt elhagyó egyéniség modora vagy éppen modortalansága szerint.

Naplót kap kézbe az olvasó, a mindennapok részletes mozaikjait. Ezért szinte napról napra követhetjük a volt varsói – egyben Minszkben is akkreditált – nagykövet programját. Az ember azt

hinné, ez egyszerűen csak monoton, álmosító lehet. Éppen ellenkezőleg. Talán azért, mert látszólag ugyan az események rutinszerűen peregnek, és úgy tűnik, az államközi forgatókönyvek rendezte körforgásban minden változatlan, ám mégis van egy alaptéma, amely a háttérben, néha az előtérben is, folyamatosan ott lüktet: annak az izgalma, hogy miképp látnak bennünket, magyarokat, más nemzetek vezetői, művészei, irodalmárai, és persze politikai ügyeskedői is. Ez megunhatatlan.

Egy pályáját befejező, a sorsfordító eseményeket közelről megélő, és néha talán a történéseket is befolyásoló diplomata visszaemlékezéseit tárjuk az olvasó elé. Informálódhat, orientálódhat belőle, még azokból a részekből is, amelyeket bármelyik politikai oldal szimpatizánsaként esetleg másként lát, másként értékel.

Izgalmas írás a *Történelem közelnézetből*, függetlenül attól, hogy biztos találni benne sértettséget, akár elfogult átértékelést. Ez hozzátartozik a világhoz, az emberhez. Ilyenek vagyunk, lehetünk bármilyen magas tisztségben, tárgyalhatunk állam- és kormányfőkkel, végül mégiscsak társadalmilag, családilag, korszakideák által meghatározott személyiségekként éljük életünket. Peregnek az események, ez tényszerű, a magát a történelmi fősodorban érző személyiség azonban esendő: nem pusztán kronológiákban, történelmi nagyfejezetekben gondolkodik, hanem élményekben. Ezt teszi Hárs Gábor is, aki kertelés nélkül felidéz izgalmas pillanatokat, amelyekben ott rejlik a valóság, de felsejlik egy másik meghatározottság is: a sokat látott diplomata összehasonlító értékelése, benyomása politikusokról, vezetői koncepciókról, szimpátiákról.

A memoár-kötet folyamatosan tárgyalja az eseményeket, természetesen a szerző szemszögéből. A konkrét eligazodás érdekében, alaposabb eseménytörténeti tájékozódás végett a tárgyalt időszakhoz jegyzetek kapcsolódnak, benne szó szerint

közölve miniszterekhez, Horn Gyula miniszterelnökhöz küldött levelekkel, feljegyzésekkel.

2012. március

a Kiadó

Egy emlékirat margójára

Hárs Gábor emlékei

Kezdő történészeknek el szoktam mondani, hogy keressék és olvassák az emlékiratokat, mert azok a száraz irathalmazokon túlmutatnak a maguk személyes és életszerű motívumaival Azt is hozzá szoktam azonban tenni ehhez, hogy mindazonáltal – ugyanebből az okból – óvakodjanak készpénznek venni a szubjektív szűrőn átment beállításokat. Emlékirat többnyire önvédelem, illetve önfényezés okán keletkezik, és a szerző a sajátjai helyett mások tévedéseit, hibáit igyekszik megjeleníteni. Sokkal hitelesebbek ezzel szemben az olyan naplók, amelyeket a szerző utólag nem írt át.

Nos, Hárs Gábor hosszú beszámolója, noha formálisan emlékirat, mégis a naplóhoz áll közel. A szerző papírra veti mindazt, amit egykori dokumentumai, feljegyzései tartalmaznak, illetve naponta vezetett füzeteiben feltalál, és ez felöleli kezdő külügyes, majd művelődéspolitikai, végül varsói nagyköveti éveit. Leggazdagabb a Varsóban eltöltött nagyköveti korszak anyaga (1995–1998). Sorai között megjelenik minden szereplő, akivel csak összehozta a Hivatal, vagy ha úgy tetszik, a „Sors”. Beköszönnek a magyar kül-, illetve művelődéspolitika irányítói, valamint részvevői, és tucatjával, vagy talán százával a lengyel közélet (politika, egyház, kultúra) meghatározó szereplői. Hinni lehet, hogy ez az írás – lengyel vagy angol változatban – Lengyelországban is nagy érdeklődésre találna.

Mennyiben szubjektív mégis ez az írás? Abban, hogy Hárs Gábor egyetlen ponton és egyetlen szereplő esetében sem rejti véka alá saját véleményét. A jegyzetekhez, dokumentumokhoz

gyakran tartoznak értelmezések, és a partnereket szerzőnk mindig jellemzi saját szemszögéből. E beállítások nem párthoz vagy intézményhez igazodnak, nem a szerint osztódnak, hogy ki hová, mely áramlathoz vagy intézményhez tartozik (tartozott), hanem egyéni érdemek, érdemnek tekintett emberi tulajdonságok szerint keletkeznek. E véleményekkel valaki egyetérthet, de vitathatja is. Lehet azonos nézeten, de akár az ellenkezőjén is. A dolgozat nagy érdeme azonban, hogy az egykori szöveg (feljegyzés, irat, közlemény, stb.) jól elkülönül a véleménytől, és így a munka meghatározó, legnagyobb részének ismeretanyaga még annak az olvasónak is a kezében marad, aki a kommentárokat tekintve – mondjuk – semmiben sem ért egyet Hárs Gáborral.

Kezdő történészeinket, és mindenkit, aki többet szeretne tudni a magyar és a Magyarországhoz közeli államok helyzetéről, közéletéről, biztatok, hogy bátran lapozza ezt az adatokban bővelkedő, színes, és humorban is gazdag olvasnivalót.

Ormos Mária

egyetemi tanár, akadémikus

Bevezetés helyett

Harmadik varsói kiküldetésem első naptári évének, azaz 1995-nek a legvégén, szilveszter előestéjén úgy döntöttem, naplóírásba kezdek. A terv már régebben foglalkoztatott, úgy gondoltam, nem szabadna feledésbe merülnie nagykövetként szerzett élményeimnek, persze nem elsősorban azért, hogy a grafomániám kiteljesedhessen, inkább az alul- vagy „közelnézeti" történelem feljegyzése kedvéért. Írás közben persze nem dönthető el, később viszont úgyis kiderül, mi az, ami időtálló, ami később is fontos lehet, netán én tudom csak megírni, vagy csak én tudok rá visszaemlékezni. Úgy döntöttem, igyekszem az objektív történéseket szubjektív élményeimmel vegyíteni – ez így akár még érdekes is lehet.

Elhatározásomat tett követte, a következő három évben szorgalmasan lejegyeztem mindazt, amit arra érdemesnek tartottam. Később kiegészítettem azokkal a feljegyzésekkel, jegyzőkönyvrészletekkel, amelyek ma már történelmi dokumentumnak számítanak, s megkíséreltem ezt a hatalmas anyagot valahogy rendbe rakni.

Szorgoskodásomnak eddig két gyümölcse termett. 2000-ben Varsóban megjelent egy portrégyűjtemény legérdekesebb lengyel barátaimról és ismerőseimről, politikusokról, művészekről, tudósokról, írókról és újságírókról. 2009 decemberében pedig egy könyvecske A nagykövet naplója címmel, amelyben alapvetően a Horn Gyulához fűződő élményeimről számolok be.

Ez utóbbi már tulajdonképpen ennek az írásnak egy rövid kivonatos része, így az ott leírtak természetesen itt is helyet kapnak – talán kicsit rövidebben, talán kicsit jobban beágyazva a szélesebb összefüggésekbe. Nem csak azt igyekszem bemutatni,

hogyan lesz egy átlagos gyerekből bölcsész, majd diplomata (illetve politikus), ez talán nem annyira érdekes. Ezért – bár a dolog szubjektív természeténél fogva magam vagyok a történet főszereplője –, elsősorban azt a rengeteg érdekes embert igyekszem bemutatni, akikkel az évtizedek során a sors összehozott.

Hasonlóan két előző könyvemhez, ezúttal is arra törekszem, hogy a száraz szöveg mellett elsősorban a történések érdekes, humoros, netán tanulságos oldala domináljon!

Hogy vállalkozásom mennyire váltja be reményeimet, azt az olvasó hivatott eldönteni!

Út a diplomáig (–1970)

Nem életrajzot írok, de valamiféle tájékoztatással mégiscsak szolgálnom kell arról, hogyan jutottam el oda, hogy 28 éves koromra tanári diplomát szerezzek.

Nos, az utam nem nevezhető nyílegyenesnek. Az általános iskolát is, a középiskolát is két intézményben abszolváltam, s egyik váltás sem puszta jó szántamból történt. Ezek a váltások szoros összefüggésben voltak a történelem fordulataival. Bár alapjában békés gyerek voltam, a lázadás sem állt messze tőlem. Mivel az egyik nagynéném révén 1948-ban az akkori „magyar–orosz” iskolába kerültem, anyanyelvi szinten megtanultam oroszul, de a rákosista–sztálinista szellem inkább taszított, mint vonzott. 1953-ban, a Nagy Imre-féle fordulat idején ideiglenesen be is zárt a Gorkij, én már nem is kerültem oda vissza, az iskolát a hatodik osztálytól az újlipótvárosi Sziget utcában folytattam, ahol olyan osztálytársaim voltak, mint Pál László és Fónagy János majdani miniszterek vagy Bakacsi Béla leendő táncdalénekes. 1953-ban egy minden szempontból szovjet tanintézményből bekerülni egy alapjában véve kispolgári beállítottságú iskolába – meglehetősen kemény váltás volt. Jól illusztrálja ezt az egyik első megrázó élményem.

Mivel új fiú voltam, az osztályfőnöki órán be kellett mutatkoznom. Fischer tanár úr (már ez a megszólítás is furcsa volt) rám nézett, s kérdőre vont: „hol a nyakkendőd?” (mármint az úttörő). Válaszomra, hogy nem vagyok úttörő, szigorúan rám szólt: „holnapra rajtad legyen!”. Őszintén szólva, nemigen tudtam a dolgot mire vélni. A Gorkijban rossz magaviseletem miatt, büntetésből nem lehettem úttörő (másodmagammal az egész osztályban), itt meg kötelező öltözék-kiegészítőnek tartják. Otthon elpanaszoltam a dolgot, s már aznap este feltehettem magamra a

nyakkendőt. Ettől kezdve nem csak úttörő lettem, hanem nyolcadikban a DISZ-be is „előfelvettek”. (Igaz, ezt elsősorban annak köszönhettem, hogy az iskolai színjátszó kör egyik oszlopos tagja lettem, játszottam cipőkrémzabáló fiút a Légy jó mindhaláligban, meg Jakabot A fösvényben. Meg amikor csak lehetett, szavaltam az ünnepségeken.)

A „lehető legjobbkor”, 1956 őszén kezdtem meg a középiskolát a mélyen konzervatív belvárosi Eötvös József Gimnáziumban, ahol a párhuzamos osztályban tanított Antall József is, akit persze személyesen nem ismertem. (Megemlítem, hogy itt is találkoztam későbbi híres emberekkel, egy osztályba jártam például Érdi Sándorral, az ismert televízióssal, párhuzamos osztályba Illés Lajossal, aki már akkor zenélni kezdett – persze, hogy mind a mai napig Illés-rajongó vagyok!)

Október 23-án úgy adódott, hogy a Szent István körúton álldogáltam egy barátommal, és az éppen előttünk elhaladó tüntető menetben felfedeztük iskolatársainkat. Természetesen mi is beálltunk, így jutottunk el a Margit hídon át a Bem térig, ahol először kerültem kapcsolatba – akaratlanul – Lengyelországgal. Azóta is a fülembe csengenek az alkalmi rigmusok: „Lengyelország utat mutat, kövessük a lengyel utat!”, „Magyarország nem lesz gyarmat, magyar búza itthon marad!” Nem is tudom, hogyan alakult volna a sorsom, ha nincs fél ötre mozijegyünk a Légből kapott zenekar című csehszlovák filmvígjátékra, de volt, így a Bem térről a tömeggel szemben elindultunk a Váci út irányába, hogy még időben odaérjünk a Kossuth mozihoz.

Október zűrös napjaiban – kihasználva, hogy szüleim nálam jóval fiatalabb testvéreimmel voltak elfoglalva – sokat mászkáltam az utcán, sok mindent láttam és hallottam, amik egész életemben meghatározó élményként térnek vissza. Nem engedek a kísértésnek, hogy egy kamasz fiú élményeit összevessem a történelmi állításokkal és hamisításokkal, de annyit azért

megjegyzek, hogy sok dologra egészen másképpen emlékszem, mint ahogy a legendák többsége állítja. Ami lecsapódott bennem, az nagyon zavaros, hiszen a véletlen akadályozta csak meg azt is, hogy miközben a Glasnernél (a körút és a Sallai Imre utca sarkán) kenyérért álltam sorba, eltaláljon egy fülem mellett elsüvítő golyó, de azt is, hogy ne kapaszkodjak fel egyik osztálytársam mellé egy Ausztriába induló teherautóra.

Decemberben – előbb osztályfőnököm, Sólyom Mihály lakásán, majd az iskolában – újraindult a tanítás, be kellett hozni a többhetes mulasztást. Én akkoriban még nem tettem le arról, hogy egyszer színész legyek, majd arra jutottam, hogy mégis inkább vegyészmérnök akarok lenni. Ez utóbbi vágyamat a kémiatanárom sikerrel kiirtotta belőlem. 1957. április elsején a mintegy ezer tanuló közül 17-en (köztük Ágh Attila politológus professzor, aki akkor már „nagy” másodikos volt) megalakítottuk az iskola KISZ-szervezetét, s ezzel a pár nappal korábban megalakult ifjúsági szövetség alapító tagja lettem.

A már említett kémiatanár volt az iskolai KISZ-vezér (vagy felügyelő? nem is tudom), én mindenesetre nagyon gyorsan konfliktusba keveredtem vele. Másodikban el is jutottam a fegyelmezésnek arra a szintjére, hogy osztályt kellett váltanom. Új osztályfőnökömet közelről sem kedveltem annyira, mint Sólyom tanár urat, a folyamúszó Prutek (igen, így hívták!) semmit sem tett azért, hogy megkedveljem. Konfliktusaim száma sem csökkent, a harmadik osztály befejezése előtt pár nappal annyira összekülönböztem némettanárommal, hogy a tantestület elé citáltak, kérjek tőle bocsánatot. Már akkor is jól fejlett igazságérzetem ezt nem tette lehetővé, megmakacsoltam magam, aminek az lett a vége, hogy először kizártak Budapest összes középiskolájából, majd ezt a verdiktet enyhítve, megengedték, hogy magántanulóként folytassam.

Szeptemberben azonban – kellő ismeretséggel – valahogy

elintéződött, hogy átvegyen a Kölcsey Ferenc Gimnázium, ahol elkezdhettem a negyedik osztályt. Már amikor átléptem ennek az iskolának a küszöbét, megéreztem, mi a különbség a konzervatív és a liberális oktatási szellem között. Bár Pálmai igazgatóhelyettes úr indításként kedvesen közölte velem, hogy az iskola elitosztályába tesznek (4,17-es érettségi átlag), ahol nemigen tudok majd leérettségizni, na meg úgysem lesz belőlem semmi, az új lehetőség szárnyakat adott. Sokat segítettek új barátaim is – főleg a nemrégiben elhúnyt Forgács Tamás, akivel egy életre szóló barátságot kötöttünk –, s bár nem könnyen, de behoztam a lemaradásomat és simán vettem az akadályt. (Az Eötvössel szemben a Kölcseyre mindig szívesen emlékszem vissza, örültem annak, hogy előbb öcsém mindhárom gyermeke, majd a legidősebb unokám is itt érettségizett.)

A középiskola végére ugyan „megjavultam”, de annyira azért mégsem, hogy családom támogatta volna továbbtanulásomat (még mindig szívesen mentem volna a színművészetire, hiszen továbbra is sokat szerepeltem különböző előadásokon, de vonzott a jogi vagy a bölcsészkar is). Beletörődtem abba, hogy családom egy részének nyomdászhagyományait folytassam, így betűszedő tanulónak jelentkeztem. 1962-re megvolt a szakmunkás-bizonyítványom, közben azért nem tagadtam meg a saját „hagyományaimat” sem, a tanulóéveket két nyomdában, a Kossuthban és a Franklinban töltöttem el, majd már szakmunkásként kerültem át a Révaiba. Innen hívtak be katonai szolgálatra 1962 őszén. Pécsett 15 hónapot, majd a Kerepesi úton még 12-t nyomtam le. S hogy ezek az évek ne teljenek hiába, elkezdtem lengyelül tanulni. Így nyilatkoztam erről már nagykövetként:

„Hogy hogyan kezdődött románcom Lengyelországgal? Romantikusan. A Balatonon nyaraltam, ott találkoztam először lengyel fiatalokkal és természetesen köztük egy elbűvölő lánnyal. Oroszul beszélgettünk, de persze a nyelvtanítás akkori színvonala, illetve a magyar és a lengyel fiatalok idegenkedése az orosz

nyelvtől nehezítették a kölcsönös megértést. Felkelt bennem az ambíció, és lengyel barátaim, persze elsősorban az illető leány szkepticizmusa ellenére kijelentettem, hogy egy magyar fiú képes egy év alatt megtanulni lengyelül. Ősszel azonnal be is iratkoztam a budapesti Lengyel Kultúra nyelvtanfolyamára. A lengyel egyébként akkoriban, azaz a hatvanas években hallatlanul divatos volt, ezért hosszú sorok kígyóztak a beiratkozáshoz, nyolcszázan kezdtük el a tanfolyamot. Egészen kivételes nyelvtanárra találtam Varsányi István személyében, aki igen hatékony szelekciós módszert alkalmazott. Egy évvel később már csak húszan maradtunk, de valóban beszéltünk is lengyelül. S akkor már szinte természetes volt, hogy felvételiztem az ELTE-n, s megkezdtem tanulmányaimat a lengyel szakon." (Megjelent 1996 májusában a LOT légitársaság magazinjában.)

Az 1965-ös év életemnek több szempontból jelentős fordulóéve volt, véget ért a „katonaság" elnevezésű rémálom, megnősültem, s „lesz, ami lesz" alapon jelentkeztem az egyetemre. Magam is meglepődtem, amikor kiderült, felvettek az ELTE bölcsészkarának esti tagozatára, orosz szakra. A következő évre megjött az első gyerek, Viktor fiam – akkor még nem tudhattuk, hogy majdan élvonalbeli dzsesszzenész lesz belőle. Én pedig elintéztem, hogy átvegyenek a nappali tagozatra, az orosz mellé felvettem a lengyel szakot is, ami egész későbbi pályafutásomat alapvetően meghatározta. 1969-ben Kornélia lányom is megszületett, akit – Viktorral ellentétben – zenésznek szántunk, hát persze, hogy nem az lett, keramikusnak tanult.

Én meg végiggürcöltem az egyetemet, fordítottam, lektoráltam, tanítottam, meg mindenféle mást csináltam, ami csak adódott, hiszen kezdő gyógyszerész feleségem keresete igencsak gyér volt ahhoz, hogy növekvő családunk meg tudjon élni. De sikerült, 1970-ben átvehettem jeles tanári diplomámat!

Újoncként a Külügyben (1970–1972)

1970-ben tehát ott álltam, diplomával a kezemben, feleséggel és két gyerekkel, munkahely nélkül. Azazhogy ott álltam volna, ha nem sokkal az államvizsga előtt az egyetem folyosóján nem akadtam volna össze Bakos Istvánnal, a bölcsészkar KISZ-titkárával (később az MDF egyik oszlopos alapító tagja, a Magyarok Világszövetségének főtitkára), akitől megtudtam, hogy a Külügyminisztériumban éppen két nyelvszakos végzőst keresnek. Megkértem, hogy írjon fel a listára, majd el is feledkeztem a dologról. Egy szép tavaszi estén csöngettek, táviratot hozott a postás. A Külügyminisztériumba hívtak be, beszélgetésre.

Nagy izgalommal készültem, s amikor megjelentem a Bem téren, jó pár évfolyamtársamat találtam ott. Leültettek egy teremben, kaptunk egy tájékoztatót arról, mi is az a Külügyminisztérium, majd kérdéseket tehettünk fel a tájékoztatót osztogató személyzetisnek. Kettőre különösen jól emlékszem. Az egyiket Baló György tette fel (a későbbi hírneves tévés!), arról érdeklődött, ha vannak önálló külpolitikai elképzelései, érvényesítheti-e a minisztériumban. Egyértelmű nemleges választ kapott, mire kijelentette, hogy akkor őt ez a pálya nem vonzza. Csuday Csaba (később író–szerkesztő–fordító) meg azt kérdezte, ha el szeretné venni a spanyol nagykövet lányát, a külügy megakadályozná-e. A választ nehezítette (vagy könnyítette?), hogy akkoriban nem volt diplomáciai kapcsolatunk Spanyolországgal, így spanyol nagykövet sem lehetett Budapesten. Mindenesetre neki is kedvét szegte ennek a lehetőségnek a hiánya. A többség inkább nem kérdezett, nehogy saját maga akadályozza meg a felvételét. Hogy mik voltak a rostálás szempontjai, nem tudom, mindenesetre én voltam az egyedüli, aki ebből a csoportból végül bekerült a külügybe.

Letettem a felvételi vizsgát, s azonnal a lengyel referatúrára kerültem, itt kezdhettem el diplomáciai pályafutásomat. (Mondták is a kollégák: ilyen csoda ritkán történik a külügyben, hogy valaki tud lengyelül, és mindjárt lengyel ügyekkel foglalkozik! S akkor még nem tudhattam, hogy rövidesen megtörténik a másik „csoda”: Varsóban kezdem majd meg a diplomáciai pályafutásom!) De hogy a dolog ne legyen annyira egyszerű, mindjárt a mélyvízbe kerültem. Az addigi referens, Rusai Mihály, alig várta, hogy beálljak, mert Varsóba készült gazdasági titkárnak. Megmutatta a szerinte legfontosabbat… a Batthyány téri csarnokot, amit ugyan ismertem, de azért – az idősebb kolléga útmutatása alapján – így mégiscsak más volt…

Pár hónapig teljesen magamra voltam hagyva, ami egyfelől kellemetlen volt, hiszen semmit sem tudtam az államigazgatásról, a minisztérium működéséről, másfelől viszont hasznos volt, mert magamtól fedezhettem fel minden fontosat. Szerencsére, főnökeim, Perczel László főosztályvezető és helyettese, Szőke György (ma már egyikük sincs az élők sorában, ahogy Rusai Mihály sem) kellően toleránsak voltak, elnézték nekem, hogy hol túlbuzgóságból, hol hozzá nem értésből hibázok. Sőt: amikor már nagyon nem tudtam mit kezdeni az időmmel, s beállítottam Szőkéhez, hogy feladatot kérjek, úgy nézett rám, mint aki ilyet még soha nem hallott (később megtapasztalhattam, hogy valóban ez lehetett a helyzet – a külügyben nem volt divat munkáért kuncsorogni). Azt persze nem mondhatta, hogy nincs munka, így megbízott: írjam össze a lengyel sajtóból az utóbbi hónap legfontosabb külpolitikai eseményeit. Akkor még nem tudtam, hogy ez csak afféle „placebo”, lelkesen hozzáláttam.

Jó is, hogy így történt, mert egy szép napon odaszóltak a miniszteri titkárságról, menjek fel, mert a nagy hatalmú titkárságvezető, Pozsonyiné óhajt beszélni velem. Nem kis izgalommal léptem át a „szentély” küszöbét. Nem volt miért izgatnom magam, mert kedvesen fogadott, megkérdezte, hogy

vagyok, majd megkért, hozzam be a Trybuna Ludu legutóbbi két hétben megjelent számait. Csodálkoztam, mire kellenek ezek neki, de összenyaláboltam az újságokat, s visszamentem velük. Mondta, tegyem csak le, s hagyjam ott, majd szólnak, ha visszavihetem. Nem álltam meg kérdés nélkül, mihez van ezekre szükség. A válasz: Péter elvtárs (Péter János külügyminiszterről van szó) szeretné átnézni, mit írt a lengyel sajtó legutóbbi lengyelországi látogatásáról. Kibukott a számon: Péter elvtárs netán tud lengyelül? Mert én szívesen átnézem, s megjelölöm az ominózus részeket. Csak hagyjam ott – szólt a kérés. Mit lehetett tenni, otthagytam.

Pár nap múlva szóltak, jöhetek az újságokért. És ekkor ért a meglepetés. Az újságokban mindenütt akkurátusan meg voltak jelölve azok a sorok, amelyek a magyar miniszter látogatásáról szóltak. Megéltem pályafutásom során pár minisztert, de ilyen sajátos sajtószemlét egyiknél sem láttam.

***

1970 novemberének végén – mint sok más külügyest – a pártkongresszusra vezényeltek. A politikai „szolgáltatást” a pártközpont külügyi osztálya, a technikai-nyelvit pedig a minisztérium biztosította. Nekem a lengyel delegáció melletti tartalék tolmács feladata jutott, illetve a küldöttség második emberét, Ryszard Strzelecki PB-tag KB-titkárt kellett árnyékként követnem, s mindenütt a segítségére lennem. Megismerhettem az akkori idők szinte teljes magyar vezetését, Kádár Jánost is beleértve. De idézzük fel a történteket sorjában.

A delegáció este érkezik, a reptéren sűrű köd, a gépek azért valahogy leszállnak. A szervezés jól működik, csak egyet nem vettek figyelembe, hogy ilyen időben este a betonon semmit nem lehet látni. A reflektorok inkább zavarnak, mint segítenek, éppen a szemünkbe világítanak. Strzeleckit, akit nekem kell kihalásznom a tömegből, azelőtt persze még soha nem láttam, fényképe alapján

igyekszem valahogy felismerni. Már látom is – kiáltok, s odarohanok hozzá, nehogy valahova elkeveredjen. Valaki azonban hirtelen elém kerül, arrébb tolom. S így találkozom először „közvetlenül” Władysław Gomułkával, mert talán mondanom sem kell, hogy akit ily módon sikerül ignorálnom, az maga a lengyel pártvezér. A lényeg, hogy az emberemet megtaláltam, gyorsan beszállítom hát a kocsiba, s máris repülünk a Béla király úti szállás felé. Senki nem látott semmit, így külügyes pályafutásom sem szakadt meg, mielőtt egyáltalán elkezdődött volna.

Másnap reggel gyönyörű napsütéses havas idő van, már korán ott lebzselek a „lengyel” villa előcsarnokában, hátha akad valami teendőm. Nem kell sokat várnom. A lépcsőn maga Gomułka jelenik meg, körülnéz, majd odalép hozzám. Kérdi, Brezsnyev elvtárs megérkezett-e. Igen, válaszolom. Akkor menjünk oda hozzá – így Gomułka. Nincs még nagy tapasztalatom, de rosszat sejtek. Bizonyára azt gondolja, hogy én is a lengyel delegációhoz tartozom, talán még a fizimiskámra is emlékszik az előző esti reptéri „incidens” miatt. De nincs mit tenni, el kell vele indulnom, előre a havas ösvényen a szovjet delegáció villája felé. Még oda tudok szólni az egyik kormányőrnek, riasszák a lengyel küldöttséget, valaki rohanjon utánunk, nehogy már nekem kelljen tolmácsolni a lengyel–szovjet „csúcstalálkozón”.

Szerencsére jó pár száz métert meg kell tennünk, így van rá esély, hogy időben leváltanak. Már feltűnik a szovjet villa, amikor ijedten konstatálom, hogy nagy csapat élén éppen felénk közelít a szovjet pártvezér. Mögöttünk sehol senki, ott szaporázzuk kettesben Gomułkával. Brezsnyev is észreveszi lengyel kollégája közeledtét, néhány másodperc, s már össze is ölelkeznek, ahogy az szerető elvtársak között szokás. Riadtan nézem a jelenetet, majd még jobban megrémülök, amikor Brezsnyev rám néz, s barátságosan kezet nyújt (szerencsére velem nem akar csókot váltani). Már el is hangzik az első mondat, amikor lihegve megjelenik mögöttem a lengyel tolmács. Nekem meg nincs más

választásom, gyorsan behátrálok a legközelebbi havas bokorba.

Így lehettem „résztvevője” az utolsó Brezsnyev–Gomułka találkozónak. (Pár hét múlva a lengyel tengermelléken kitört a munkásfelkelés, amely elsöpörte 56 hősét, a reformerből az évek során kemény dogmatikussá vált Gomułkát.)

A lengyel–szovjet találkozót szerencsésen megúsztam, de feladataim intenzitása nem csökkent. A szokások szerint az nem lehetett, hogy egy ilyen magas rangú elvtárs, mint Gomułka egyedül ebédeljen, asztaltársat kellett biztosítani neki. Maga Kádár persze a szovjet küldöttséggel volt elfoglalva, a lengyeleknek az akkori nómenklatúra egyik legfontosabb személyisége, Biszku Béla PB-tag, KB-titkár jutott. Beszélgetésüket, ami inkább kölcsönös monológnak volt nevezhető, idősebb kollégámmal, Bölcskei Jóskával párban fordítottuk. Abból, amit beszéltek, nem sok maradt meg bennem, leginkább az, ahogy Gomułka felháborodva ecsetelte, hogy a pártközpont munkatársai egy órás ebédszünetre tartanak igényt, neki erre – az oda- és visszautazással együtt – húsz perc is elég. Na meg arra, milyen eredményeket értek el a lakásépítésben, hiszen több tízezer olcsó lakást építettek pár év alatt. (Nos, később alkalmam volt látni jó néhány ilyen 30 négyzetméter körüli, „vakablakos” lakást, ami persze a semminél jobb volt, de emberi „fogyasztásra” csak korlátozottan volt alkalmas.) De vissza a történtekhez!

Kezdődik a kongresszus az akkori Gorkij fasorban, az Építők Rózsa Ferenc székházában. Hatalmas a nyüzsgés, nekem persze minden új. Nagy nehezen sikerül elhelyezni a külföldieket is, a delegációvezetőket az elnökségben, a küldöttségek tagjait az elnökség melletti két oldalszárnyon. A kongresszus akkoriban egy álló hétig tartott, de a pártok első emberei általában nem várták meg a végét, már előbb elutaztak. Gomułka is hazautazott, már csak azért is, mert érkeztek a hírek Varsóból, hogy mozgolódás kezdődik a tengermelléken, meg a francia miniszterelnököt is

várták. Azért maradtak még Budapesten fontos elvtársak, így nem volt teljesen egyértelmű, az eltávozott „elsők” helyével mi legyen.

Pár perc van még a záróülés kezdetéig, s én nem tudom, mit kezdjek Strzeleckivel, aki átvette a lengyel küldöttség vezetését. Ahhoz nincs merszem, hogy saját szakállamra cselekedjek (nem is volt akkor még szakállam, mert a külügyben azt tilos volt viselni), keresni kezdek hát valami magasabb sarzsit, döntsön, mi legyen. Szaladgálok a folyosón, de senkit nem találok. Éppen az elnökségi büfé elé érek, amikor nagy csoport kíséretében maga Kádár János jön velem szemben. Máig nem tudom, hogy jutott eszembe, őt kérdem meg, hiszen az ő döntését úgysem űberelheti senki. Oda is vágódok elé, s felteszem a kérdést, beültethetem-e az elnökségbe a lengyel küldöttségvezetőt. Mindenki megáll, dermedten figyel. Kádár is meglepődik, majd kis idő után megszólal: „Azt hiszem, erről volt szó”. Gyorsan megköszönöm a választ, rohanok a lengyelekhez, s még időben sikerül leültetnem Strzeleckit a helyére. Elégedetten megyek vissza a folyosóra, ahol a külügyi osztály egész vezérkara vár, s egy emberként esik nekem, hogy mertem ilyet csinálni. Miért – kérdezem naiv képpel –, kit kérdeztem volna, ha egyszer senkit sem találtam? Mit ne mondjak, dicséretet nem kaptam ezért a húzásért, igaz, elmarasztalás sem volt.

Egyébként ez a munka jó iskola volt egy kezdő külügyes számára. A kongresszuson külügyes szempontból pár nap leforgása alatt több volt az esemény, mint egyébként hetek vagy hónapok alatt. A legfontosabb talán az volt, hogy sok későbbi kollégával ismerkedhettem meg, hiszen állandó volt a csere az MSZMP Központi Bizottságának külügyi osztálya és a Külügyminisztérium között. Itt találkoztam először az akkor 38 éves Horn Gyulával, aki nemrégiben tért vissza belgrádi külszolgálatából, s került „kölcsönadással” a pártközpontba. Ő már sok éve külügyes, én éppen csak kezdő – nem csoda, hogy közelebbi kapcsolat akkor nem lehetett köztünk.

Pár héttel az MSZMP kongresszusa után a lengyel tengermelléken kitört a felkelés, s ez alapvetően befolyásolta külügyes munkámat is. Egyre-másra készítettük az összefoglalókat az ottani eseményekről, s már nem voltam egyedül a referatúrán sem, olyan kolléga került mellém a nálam vagy 15 évvel idősebb Hegedűs József személyében, aki már két varsói külszolgálaton volt túl, igaz – tíz évet más relációban töltött, így „újrakezdőnek” számított.

***

Gomułkával mindössze egyszer, az új lengyel pártvezetővel, Edward Gierekkel viszont többször is módomban volt találkozni. Először 1971 tavaszán, amikor az ugyancsak új miniszterelnök, Piotr Jaroszewicz társaságában Budapestre látogatott. Ezúttal már valamivel fontosabb szerepet kaptam: nemcsak tolmácskodni kellett mellettük, de az ún. „szállásfelelős” is én lehettem a Béla király úti vendégházban. Csak pár hónap telt el azóta, amióta Gomułkáék laktak ugyanezekben a villákban, de jól érzékelhető volt a különbség. Az előző lengyel pártvezér már-már aszkétizmusba hajló szerénységével szemben az egészséges és erős Gierek maga volt az élet. Kádár mindjárt jóval nagyobb bizalommal volt a bányászból lett pártvezér iránt, mint ahogy könyvelő típusú elődjével szemben . Nemegyszer voltam tanúja, amikor hangot is adott véleményének: “micsoda különbség!”

Hihetetlen, hogy pár év alatt mindez mennyire megváltozott. 1976-ban, amikor első varsói kihelyezésem véget ért, még tanúja lehettem a bukás kezdetének, s mikor 1979 szeptemberében megkezdtem második varsói külszolgálatomat, láthattam, hogy ér véget a “megszakított” évtized. Az alábbiakban ennek az első „találkozómnak” egy színfoltját idézem fel.

A látogatás első napján szólnak a kormányőrök, menjek ki a kert hátsó kijáratához, mert van ott egy lengyel, aki feltétlenül

beszélni akar a vezetőkkel. Lemegyek, valóban ott áll a kerítés túloldalán egy izgatott fiatalember, aki először tört magyarsággal, majd lengyelül kezdi magyarázni, hogy neki feltétlenül beszélnie kell Gierek elvtárssal. Kérdezem, kit tisztelhetek benne, mondja: ő Antoniewicz Roland lengyel állampolgár. Mivel ez nekem nem mond semmit, szelíden magyarázni kezdem, hogy erre itt és most nincs mód, hiszen a lengyel vendégeknek igen sűrű a programjuk, abba nem fér bele semmilyen más találkozó. Antoniewicz azonban egyre agresszívebb, közli velem, neki lengyel állampolgárként joga van a lengyel vezetőkkel találkozni. Agresszivitására én határozottan azt mondom, ha hazamegy Lengyelországba, bizonyára élhet is majd ezzel a jogával. A vitának a kormányőrök vetnek véget, szólnak, hogy engem várnak a szálláson, így otthagyom a derék lengyel ifjút.

Antoniewicz egyébként a rendszerváltás környékén – akkor már magyar állampolgárként – igencsak hírhedtté vált, hol a szélsőbalon (mint a Kádár János Társaság vezetője), hol a szélsőjobbon (nyilas röplapok készítőjeként) tűnt fel, s provokálta a magyar közvéleményt.

A kétnapos látogatás végén Kádár János mellett álldogálok, amikor a lengyelek már beszállnak a gépbe (akkor még az volt a szokás, hogy a vendéglátó kikísérte a vendéget a reptérre, s még azt is megvárta, míg a gép felszáll) így jól hallom, amint megjegyzi valakinek: „ez a Gírek elvtárs egész rokonszenves ember”. (Egyébként a magyar politikusok nagy része a lengyel vezetőt sajátos pesti humorral csak „Gyerek”-ként említette, de persze minek strapálták volna magukat egy fontos politikai aktor nevének a helyes kiejtésével... Vagy talán vicc hatása volt, ami szerint Gomułka abba betegedett bele, hogy „gyereke” született!)

***

1971 decemberében tartotta meg a Lengyel Egyesült

Munkáspárt (LEMP) VI. kongresszusát. A küldöttség (Kádár János, Komócsin Zoltán stb.) melletti külügyes kísérőtolmácsként én is velük utazhattam, ami már azért is jól jött, mert tartós kiutazásom januárra volt kitűzve, s reméltem, kicsit körül is nézhetek Varsóban.

Sokan voltunk a küldöttség mellett, a nyugatiakkal foglalkozó konzultációs csoportnak Horn Gyula is tagja volt. Munkánk jelentősen különbözött egymástól, nekem állandóan a vezetők mellett kellett készenlétben állnom, Horn és társai pedig önálló munkát végeztek, s a szállásuk is máshol volt, így nemigen találkoztunk.

Annál több dolgom volt a későbbi idők egy másik fontos szereplőjével, Szűrös Mátyással, aki akkoriban a KB külügyi osztályának szovjet referense volt. Ez természetesen a legbizalmasabb munkakörök egyikének számított. Szűrös, aki többedmagával, így Hornnal együtt a külügyből volt a pártközpontban „kölcsönadásban”, fontosságának teljes tudatában volt, de hogy mennyire, azt egy számomra meglehetősen tanulságos epizód demonstrálta.

Varsóba érkezésünk után a szállásra igyekszünk, mindannyiunknál csomagok, Szűrös kezében két táska. Valaki hívja, látom, nem tud mit kezdeni a táskákkal, felajánlom, átveszem tőle. Mire Szűrös: de ez Kádár elvtárs táskája! Nem baj – mondom –, majd beviszem a szobádba. Csak nem gondolod – vált szigorúra a tekintete –, hogy rád bízom Kádár elvtárs táskáját? Ekkor értettem meg, miért annyira fontos a „táskahordozó” szerepkör!

A kongresszuson egyébként az volt a fő feladatom, hogy amikor a tanácskozások szünetében Kádár feláll az elnökségből, s akár a folyosón, akár az elnökségi büfében tartózkodik, árnyékként kövessem, hátha szüksége van tolmácsra. Ez sűrűn fordult elő, hiszen Kádár nem beszélt nyelveket, oroszul is csak igen keveset tudott. Ezért, ha beszélni akart valamelyik kollégájával, mindig ott

volt legalább két tolmács, hogy „összetegyük” a nyelveket. Így történt, hogy a lengyellel mint közvetítő nyelvvel segítettem beszélgetni Honeckerrel, Husákkal, Zsivkovval, végül, de nem utolsósorban Kádár „kedvencével”, Ceauşescu román pártfőtitkárral. Ez különösen érdekes volt, hiszen Kádár éppen előtte morogta el, „bosszantó ez a Ceauşescu elvtárs, hogy mindig alszik az elnökségben!" (a sors iróniája, hogy egymás mellé ültették őket). Hogy mit beszélgettek, az ma már nem különösebben érdekes (nem is jegyeztem meg), de az jól érzékelhető volt, hogy Kádár sokkal hűvösebben viselkedett vele, mint a többi kollégájával.

Első varsói külszolgálatom (1972–1976)

1972 januárjában külszolgálatba mentem Varsóba, ahol a kulturális attasé feladatainak ellátásával bíztak meg, később a sajtóattasé posztját is „megörököltem”. Tekintettel lengyel nyelvtudásomra, számos alkalommal én kísértem el Németi József nagykövetet különféle találkozóira. Ezek az alkalmak nemcsak arra voltak jók, hogy benne lehettem a dolgok sűrűjében, hanem arra is, hogy több jelentős politikai szereplővel találkozhassam.

1973 végéig, amíg nem buktatták „felfelé” az országgyűlés alelnöki székébe, Péter János maradt a külügyminiszter. Persze ekkora rangkülönbségnél furcsa már maga az állítás is, de elmondhatom, hogy nemigen szíveltük egymást. Nem sokkal leváltása előtt még volt szerencsém Varsóban dolgozni mellette, amikor ott járt hivatalos látogatáson. Az alábbi epizód talán megvilágítja ellenszenvem megalapozottságát.

Az idős Péter János lengyel partnere az a nála legalább két évtizeddel fiatalabb Stefan Olszowski volt, aki lényegében „másodállásban” volt külügyminiszter, a lengyel párthierarchiában ennél jóval magasabb szinten állt, a Politikai Bizottság tagja volt. Nem csoda hát, hogy csak a legszükségesebb időt töltötte magyar partnerével. A programok között a kíséretet az a Stanisław Trepczyński külügyminiszter-helyettes adta, aki évekkel később az ENSZ–Közgyűlés ülésszakának elnöki tisztségéig vitte.

Trepczyńskit már korábban, referens koromban megismertem, amikor Budapesten járt konzultáción. De a nagykövetségen is rendszeresen találkoztam vele, persze főként akkor, amikor nagykövetemnek – aki az oroszon kívül más nyelven nem beszélt – tolmácskodtam. Nekem mindig az volt a benyomásom, hogy a profi

diplomata kissé lesajnálva kezeli főnökömet, bár ezt igyekezett leplezni.

Akkoriban egy ilyen „hivatalos baráti” látogatás általában három napos volt, s mindig bele kellett férnie legalább egy vidéki útnak is. Azt, hogy a miniszter mellett nekem kell tolmácsként működnöm, lényegében akkor tudtam meg, amikor megérkezvén a varsói főpályaudvarra, rám bökött az ujjával, s közölte velem ezt az örvendetes döntést. Három napon át gyötört, állandóan beleszólt a fordításba, bár – ahogy az már korábban kiderült – egy szót sem tudott lengyelül. A tárgyalásokon még valahogy elvoltunk, de amikor a második napon Trepczyński kíséretében elindultunk Lublinba, már tudtam, hogy éppenhogy bimbózó karrierem elérkezett a legnehezebb próbájához. A háromórás autózás során a miniszter szinte megállás nélkül beszélt, különféle történeteket adott elő, persze magyarul. Én meg ott kuporogtam a hatalmas Csajka lehajtható, támla nélküli ülésén és fordítottam. Trepczyński igyekezett érdeklődést mutatni, egyre kevesebb eredménnyel. Nem tudom, a miniszter észrevette-e a figyelem lanyhulását, közben a történetekről áttért a viccekre. Minden leleményességemet össze kellett szednem, hogy valahogy visszaadjam nem mindig humoros vicceinek csattanóját. Kínlódtam, s a miniszter ezt észrevette. Rám kiabált: azt fordítsa, amit én mondtam! Magyarázni kezdtem, hogy azt nem lehet, hiszen ezek lefordíthatatlan szójátékok. Ne vitatkozzon, tegye, amit mondtam!

Trepczyński érdeklődéssel figyelte szóváltásunkat, mondom neki: a miniszter úrnak olyan vicceket kegyeskedik mesélni, amiket nem tudok lefordítani. És ekkor kiderült, hogy egy igazi diplomata mindig talál megoldást: maga csak mondjon, amit akar, csak szóljon, amikor a poénhoz ér, én meg majd nevetek. Így is tettünk, a helyzet megoldódott, s a miniszter elégedetten mondta: ugye mégiscsak le tudta rendesen fordítani a szavaimat!

Másnap a miniszter egyetlen köszönő szó nélkül elutazott. Én

pedig közöltem nagykövetemmel, hogy ezt az embert – legyen bármilyen miniszter – akkor sem akarom többé látni, ha ezzel vége a karrieremnek. Hogy ezért váltották-e le röviddel ezután, vagy sem – az már soha nem derül ki!

***

Ha már az előzőekben tolmácsélményeim egyik „gyöngyszemével” traktáltam a kedves olvasót, hadd emlékezzek meg itt minden idők legjobb tolmácsáról, a félig lengyel, félig magyar (anyja magyar grófnő volt) Władysław Żeleńskiről, akit diplomáciai pályafutásom kezdetén ismertem meg. A hórihorgas “Laci”-t nem mindenki kedvelte, némelyeket szabályosan irritálták széles gesztusai, jellegzetes erős fejhangja. Sokszor dolgoztunk párban, ő hivatásos, én amatőr tolmácsként.

Egy külügyi konzultáción ott ültünk az asztal két oldalán egymással szemben, s úgy tűnt neki, ideges vagyok. Egyszer csak egy cédulát csúsztattak elém, s ahogy egy pillanatra lélegzethez jutottam, megnéztem, mi áll rajta: “ne idegeskedj, nagyon jól csinálod!” Máig ezt tartom életem egyik legfontosabb szakmai dicséretének.

A nagykövetség harmadosztályú titkáraként valahogy gyakran alakult úgy, hogy ha bajok voltak a küldöttségek gépkocsijaival, s valakinek utána kellett néznie, mit kell csinálni, mindig én lettem az a „valaki”. Egy idő után Laci már előre nevetett, hogy megint van valami baj a kocsikkal, azaz megint gondjaim lesznek. Jóval később egy társaságban a régi időket emlegettük, Laci azt mondta: „Szerencséd van, hogy nagykövet lettél, már nem fordulhatnak hozzád gépkocsiproblémákkal!”

1974 novemberében Varsóba látogatott Losonczi Pál, az Elnöki Tanács elnöke, azaz a Magyar Népköztársaság formális államfője. A varsói katonai repülőtéren kollégája, Henryk Jabłoński, a lengyel Államtanács elnöke fogadta a szokott ünnepélyességgel. Minden

rendben lezajlott, a két elnök egymás mellett állva, kalaplevéve hallgatta a himnuszokat. A zenekar rázendített, s a lengyel elnök kezéből egyszer csak kicsúszott a kalap, s önálló életet kezdett élni. Először a betonon gurult végig, majd az erős szél befújta a díszszázad sorai közé. A katonák persze vigyázzba meredve, mozdulatlanul álltak. A hivatalos emberek, köztük a nagykövetség diplomatái sem mozdultak, hiszen szólt a himnusz. A kivezényelt varsói "lakosok" is csak a szemüket forgatták, de a kis zászlócskákat szorongató gyerekek annál jobban szórakoztak: a kalap magányos vándorlása a katonák lába alatt igencsak jó mulatság volt! A feszültség csak akkor engedett fel, amikor a zenekar elhallgatott, valaki felvette a rakoncátlan kalapot, s visszajuttatta elnöki tulajdonosának.

A látogatás többi része már nem hagyott bennem különösebb nyomot, kivéve Laci „csúcsteljesítményét". A tolmácsolás egyes pillanataiban a csaknem kétméteres Laci szinte külsejében is azonosult a köpcös, joviális lengyel államfővel.

Amikor utoljára találkoztunk, a nálam jó pár évvel idősebb Lacin egyáltalán nem látszott meg a kora. Őszinte sajnálattal figyeltem, hogyan küzd a megélhetésért, ami a tolmácsszakmában is egyre nehezebb. Megpróbáltam segíteni neki, amiben csak tudtam, s közben közelről láthattam, amit eddig nem nagyon vettem észre: micsoda kenyéririgység tombol ebben a szakmában is! Pár éve tudomásomra jutott a halálhíre: őszintén megrendített. Vele a tolmácsszakma kiemelkedő egyénisége távozott az élők sorából!

***

1976 februárjában nagykövetemet elkísértem a pártközpontba, ahol a Központi Bizottság adminisztratív ügyekben illetékes titkára, Stanisław Kania fogadta. Tudtam, hogy tolmácsolnom kell, s mindent meg is kell jegyeznem, hogy utána megírhassam a

feljegyzést a beszélgetésről. Azt azonban nem tudtam, hogy lesz még egy feladatom is. Addig mindig valaki más volt a nagykövettel ennél a politikusnál, így nem tudhattam, hogy a beszélgetés igencsak nehéz lesz, mert a tolmácsnak lépést kell tartania velük – a kiürített poharak tekintetében is. Mit ne mondjak, az ital elsőrangú volt, ha jól emlékszem, örmény konyakot ittunk (ehhez egyszerű földi halandó akkoriban nemigen jutott hozzá). A második pohárka után én megköszöntem, mondtam, ha többet iszom, nem tudok majd tolmácsolni. Főnököm azonban kíméletlen volt – pár rövid szóban értésemre adta, nem ülhetek ott köztük úgy, hogy nem fogyasztok, mert gyanússá válnék (hogy miben, azt nemigen értettem, hiszen nyilvánvaló volt, hogy a beszélgetésről jelentés készül). De hát mindegy, ha „a haza szólít”, nincs mit tenni, amit a poharamba töltöttek, kiittam. S mivel a tervezett fél óra vagy négyszeresére nyúlt, visszatérve a nagykövetségre, enyhén szólva nem emlékeztem mindenre, amiről beszéltek. Szerencsére, nagykövetem még nálam is kevesebbre emlékezett, így azt írhattam, ami csak az eszembe jutott.

***

Władysław Markiewicz szociológiaprofesszorral első külszolgálatom elején, azaz 1972-ben ismerkedtem meg. Mint ifjú diplomata, nagy lámpalázzal kopogtam be a kultúrpalota 21. emeletén levő irodája ajtaján, ugyanis akkor a Lengyel Tudományos Akadémia társadalomtudományi osztályának titkára volt. Lámpalázam alig pár percig tartott, a professzor úgy fogadott, mintha évek óta ismernénk egymást. Nagyon hamar megtaláltuk a közös hangot, s pletykálkodásba kezdtünk. Vagy fél óra telt el, amikor a professzoron a türelmetlenség jegyeit kezdtem észrevenni. Gondoltam, vége a beszélgetésnek, eddig tartott a szívélyesség. Rövidesen meglepő mondatot hallottam: „na most már ne szédítsen tovább!”. Elképedt ábrázatom láttán hozzátette: “meghívom ebédre, majd ott folytatjuk a beszélgetést”. Gondoltam, ez eléggé sajátságos módja a vendég kirúgásának, de a professzor

máris a naptárja után nyúlt, s meg is beszéltük az ebéd időpontját … másnapra!

Így kezdődött életre szóló barátságunk. Az első ebéden a nálam több mint két évtizeddel idősebb professzorral a pertut is megittuk, s rendszeresen folytatott többórás vitáinkat mindig a különleges szívélyesség és a kötelező kölcsönös csipkelődés jellemezte.

***

Az anyai ágon magyar, apai ágon lengyel Tadeusz Olszańskit (vagy ahogy ő szokta mondani: 49%-ban magyar, 49%-ban lengyel, 1–1%-ban bor, illetve vodka) a hatvanas évek végén ismertem meg, amikor a Magyar Írók Szövetsége vendégeként járt Budapesten, én meg lengyel szakos egyetemi hallgatóként voltam ott egy rendezvényen.

Számtalan közös élményünkről sokat lehetne mesélni. Itt most csak néhány epizódot idézek fel. Amikor Tadeusz éppen Kertész Ákos Makráját fordította (1975-ben megjelent), gyakran ütközött olyan kifejezésekbe, amelyeket kitűnő magyar nyelvtudása dacára sem tudott megfejteni. Ez nem is csoda, mert nem ismerhette a józsefvárosi argót. Tadeusz gyakran felhívott, s tudakolta ennek vagy annak a szónak a jelentését. Egyik este éppen lefekvéshez készülődtem, amikor megszólalt a telefon. Gondoltam, a követségről hívnak, de nem, Olszański volt az. Mondd, mit jelent az a szó, hogy „smárolni”? – kérdi. Mi az, csak nem egy magyar kislánnyal vagy randevún? – viccelődtem. De Tadeusz nem vette a lapot, így kénytelen voltam körülírni a szóban forgó tevékenységet, hogy megtalálhassa a megfelelő lengyel kifejezést.

1976-ban egy szép estén vacsorán láttuk vendégül Tadeuszt és feleségét. Pompás este volt, s mint általában, a vacsorához magyar bort iszogattunk. Akkoriban a Varsó központjában levő Alkotmány térnél laktunk. Éjfél körül vendégeink szedelődzködni kezdtek. Barbara asszony igencsak büszkén készült hazafelé, mert éppen

aznap kapta meg új Zaporozsec kocsiját. Ő persze nem ivott semmit, mert hát vezetnie kellett az új kedvencet. Lekísértem őket, meg kellett csodálnom a kocsit. És Barbara itt ismerte be, hogy idáig ugyan elhozta valaki, de neki fogalma sincs, hogyan is működik ez a jármű. Én majd megmutatom, mondtam, s beültem a kormány mögé. Egyesbe kapcsolok... az autó nem akar elindulni. Megpróbálom még egyszer, nagy nehezen elindul. Kettesbe kapcsolok, kellemetlen csikorgás, a kocsi lelassul. Gyorsan hármasba, ekkor meg megugrik. Hát itt valami nagyon nincs rendjén, vissza kell vinnetek a kocsit – jelentem ki. Közben lassan körbejárjuk a teret, s visszaérünk a ház elé, úgyhogy mindenesetre gyorsan otthagyom a barátságtalan autót. Másnap felhív Tadeusz, és elmeséli, visszavitték a kocsit, mondván, hogy az nem jó. És ekkor elmagyarázták nekik, hogy ennél a típusnál fordítva működik a sebességváltó. Kiderült, hogy az este én kettessel indítottam, majd egyesbe, rögtön utána pedig négyesbe kapcsoltam. Nem csoda, hogy a kocsi nem értette, mit akarok tőle. Tadeusz mindebből azt a következtetést vonta le, hogy ő továbbra sem kívánja megtanulni, hogyan kell egy ilyen engedetlen járművet vezetni.